

فصلنامه تراث رضوی

سال اول، شماره سوم (پیاپی ۳)، پاییز ۱۴۰۴

فهرست چکیده‌های فارسی

- ۱..... مطالعه تطبیقی معنای زندگی در آموزه‌های امام رضا (علیه السلام) و مهم‌ترین انگاره‌های روان‌شناسی مثبت‌گرا
محمد تشکری آبقدر*، غلامعلی مقدم
- ۲..... جریان‌شناسی مشبهه و مجسمه و برخوردهای امام رضا (ع) با آنان
علیرضا روحی*، محمدابراهیم روشن‌ضمیر
- ۳..... مرور کتاب‌سنجی بر پژوهش‌های زیارت و گردشگری مذهبی در ایران
سیدرضا شیرازی
- ۴..... بررسی تحولات معنایی زیارت در الهیات مدرن (با تکیه بر مفهوم تقدس)
سیدمحمد حسن صالح
- ۵..... در آستانه امر قدسی: پدیده‌شناسی زیارت در اسلام ایرانی در میانه تشبیه و تنزیه
محمد مهدی فلاح
- ۶..... بررسی و تحلیل ۶۰ مجلس تعزیه رضوی
مسلم نادعلیزاده*، احسان ارضرومچیلر

مطالعه تطبیقی معنای زندگی در آموزه‌های امام رضا (علیه السلام) و مهم‌ترین انگاره‌های روان‌شناسی مثبت‌گرا

محمد تشکری آبقد

غلامعلی مقدم

چکیده

بر خلاف حیوانات که از چپستی و چرایی زندگی نمی‌پرسند، پرسش از معنای زندگی برای انسان همواره مطرح و از مهم‌ترین دغدغه‌های مکاتب بشری و الهی بوده است. روان‌شناسی مثبت‌گرا در دوران اخیر کوشیده است با تمرکز بر عناصری محور چون هدفمندی، ایمان، امید، رضایت، شادی و شکوفایی، خود را عهده‌دار معنابخشی به زندگی انسان معرفی می‌کند. از سوی دیگر، آموزه‌های اسلامی و به نحو خاص تعالیم نورانی امام رضا (علیه السلام) نیز مهم‌ترین ارکان معنابخش زندگی مانند آزادی، رضایت، ایمان، عبودیت، هدفمندی، معرفت، حیات طیبه، شادی، لذت، و... را معرفی و از رهگذر آن‌ها مسیری روشن برای حرکت و رسیدن به هدف زندگی ترسیم کرده‌اند. سؤال تحقیق این است که میان عناصر معرفی شده در روان‌شناسی مثبت‌گرا و تعالیم امام رضا (علیه السلام) چه نسبتی برقرار است و وجه اشتراک و اختلاف آن‌ها چیست؟ این مقاله، با رویکردی توصیفی-تحلیلی، به بازخوانی و مقایسه معنای زندگی از منظر روان‌شناسی مثبت‌گرا با آموزه‌های رضوی پرداخته و نقاط همگرایی و واگرایی آن‌ها را نشان داده است. این دو نگرش در عناصری مانند ضرورت معناجویی، ایمان، هدفمندی، رضایت، امیدورزی، ارزش‌محوری، مواجهه مثبت با مصائب و... اشتراک دارند. در عین حال، در برخی مبانی مانند تکیه بر اومانیزم و تجربه‌گرایی و معرفی غایت‌نهایی و تعیین جایگاه ایمان با هم اختلاف دارند.

کلیدواژه‌ها

روان‌شناسی مثبت‌گرا، معنای زندگی، آموزه‌های رضوی

۱. دانشجوی دکتری کلام، مدرسه عالی نواب، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول) (tashakorikalam1400@gmail.com)

۲. استادیار گروه فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران.

جریان‌شناسی مشبهه و مجسمه و برخوردهای امام رضا (ع) با آنان

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۱۱

علیرضا روحی

محمدابراهیم روشن‌ضمیر

چکیده

شناخت خداوند و صفات او همواره ذهن بشر را به خود مشغول داشته است. بسیاری از انسان‌ها از تشبیه و تجسیم برای شناخت خداوند و صفات او استفاده می‌کرده‌اند. آنان خداوند را در تخلی‌شان به صورت جسم و یا همانند پدران‌شان و یا مشابه انسانی با ویژگی‌های پسندیده و یا خارق‌العاده به ذهن می‌آوردند. با ظهور اسلام و مبارزه بی‌امان اسلام با شرک، بسیاری از اندیشه‌های شرک‌آلود به حاشیه رفت، اما بحث‌های مهمی درباره صفات خداوند و تفسیر آن‌ها درگرفت و بدین‌سان نخستین مناقشه‌های مذهبی مسلمانان آغاز شد. گروهی از مسلمانان که بعدها به مشبهه و مجسمه معروف شدند، با استناد به ظاهر برخی آیات قرآن و روایات، به ویژه روایاتی که اصطلاحاً به عنوان اسرئیلیات شناخته می‌شوند، قائل به اثبات صفات بشری و جسمانی برای خداوند شدند. این پژوهش که به روش توصیفی-تحلیلی سامان یافته است، پیشینه این جریان و نقش امام رضا (ع) در مبارزه با آن را تبیین کرده است. یافته‌های این پژوهش نشان از آن دارد این جریان پیشینه‌ای به بلندای تاریخ اسلام دارد که در دوره بنی‌امیه و بنی‌عباس به اوج خود رسید. امام رضا (ع) در ادامه سیره اهل بیت (ع)، افزون بر دفع اتهام تجسیم و تشبیه از پیروان مکتب اهل بیت (ع)، اتهامی که از سوی مخالفان به آنان نسبت داده می‌شد، با تبیین مفهوم درست صفات خبری، تفسیر روشمند آیات مربوط به صفات الهی، تبیین درست روایات مؤهم تجسیم و تشبیه و برخورد تند با طرفداران این پنداره، مبارزه‌ای ریشه‌ای با این اندیشه انحرافی را سامان دادند.

کلیدواژه‌ها

صفات الهی تجسیم تشبیه امام رضا (ع) مشبهه مجسمه

۱. دانشیار گروه تاریخ دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران. (نویسنده مسئول) (dr.roohi@razavi.ac.ir)

۲. دانشیار گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران.

مرور کتاب‌سنجی بر پژوهش‌های زیارت و گردشگری مذهبی در ایران

سید رضا شیرازی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۰

چکیده

این مطالعه با استفاده از تکنیک‌های کتاب‌سنجی، سه دهه پژوهش در زمینه زیارت و گردشگری مذهبی در ایران را ترسیم می‌کند. جست‌وجوی سیستماتیک پایگاه‌های داده نورمگز، ISC و گنج منجر به ۶۹۶ خروجی علمی - ۴۵۴ مقاله مجله و ۲۴۲ پایان‌نامه - شد که از طریق معیارهای ورود/خروج صریح غربالگری و به صورت کمی تجزیه و تحلیل شدند. نتایج، افزایش تصاعدی انتشارات از اواسط دهه ۲۰۰۰ را نشان می‌دهد، که با افزایش قابل توجه در سال‌های ۲۰۱۲ و ۲۰۱۵، همزمان با برنامه‌های ملی توسعه زیارت و راه‌اندازی مدارک دانشگاهی در گردشگری مذهبی، همراه بوده است. تجزیه و تحلیل برادفورد ده مجله اصلی را شناسایی کرد - به رهبری میقات حج، فرهنگ رضوی و مجله تحقیقاتی حج و زیارت - که در مجموع تقریباً یک چهارم از کل مقالات را تشکیل می‌دهند. در میان ۸۱۷ نویسنده مشارکت‌کننده، تنها هفت نفر بیش از پنج مقاله منتشر کرده‌اند که نشان‌دهنده یک چشم‌انداز بسیار پراکنده از نویسندگان است که تحت سلطه محققان جغرافیا و جامعه‌شناسی قرار دارد. شبکه‌های هم‌نویسندگی ضعیف هستند و عمدتاً به همکاری‌های استاد راهنما و دانشجو محدود می‌شوند. از نظر جغرافیایی، استان تهران (۳۸٪) و خراسان رضوی (۲۴٪) قطب‌های اصلی دانش هستند که بر جذابیت پژوهشی شهرهای بزرگ زیارتی و دانشگاه‌های شاخص تأکید می‌کند. بررسی رشته‌ها نشان می‌دهد که بیش از ۹۰٪ مطالعات در پنج حوزه علوم جغرافیایی، مدیریت، الهیات اسلامی، علوم اجتماعی و مطالعات ارتباطات متمرکز شده‌اند. با وجود این تمرکز، فقدان یک نقشه علمی جامع و کمبود مشارکت‌های بین‌انهادی، نیاز به پایگاه‌های داده استنادی یکپارچه و چارچوب‌های مشارکتی قوی‌تر برای پیشبرد تحقیقات میان‌رشته‌ای در مورد زیارت در ایران را برجسته می‌کند.

کلیدواژه‌ها

زیارت، گردشگری مذهبی، تحلیل کتاب‌سنجی، نقشه علمی، مجلات هسته

بررسی تحولات معنایی زیارت در الهیات مدرن (با تکیه بر مفهوم تقدس)

سیدمحمد حسن صالح

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۳۰

چکیده

زیارت از جمله مفاهیمی است که در دوران مدرن مصادیق جدیدی پیدا کرده است. آرامگاه شخصیت‌های هنری، یادبودهای جنگی و صحنه‌های خاص رسانه‌ای از جمله مکان‌های زیارتی دوره جدید به شمار می‌روند. در این مقاله، با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی تحولات معنایی مفهوم زیارت در دوره جدید با توجه به مفهوم تقدس و مبانی الهیاتی این دوره پرداخته شده است. طبق یافته‌های این تحقیق، در مفهوم زیارت در دوره جدید با قبل از آن نه تخصیص یا توسیع، بلکه تغییر معنایی رخ داده است. بر این اساس، در الهیات سنتی، تقدس امری درون‌دینی بود که صرفاً از طریق ارتباط با خداوند شکل می‌گرفت، اما در دوره مدرن تقدس نه مفهومی اکتشافی، بلکه مفهومی برساختی و برون‌دینی شده است که به هیچ نوع وابستگی مذهبی نیاز ندارد. این تحول مفهومی زیارت، برآمده از برخی مبانی الهیات مدرن، از جمله تأکید بر درون‌بودگی خدا، عقل‌گرایی افراطی، فردگرایی، تجربه دینی و انسان‌گرایی است.

کلیدواژه‌ها

مکان مقدس، زیارت، گردشگری، مدرنیسم، تجربه دینی، مکاشفه

در آستانه امر قدسی: پدیده‌شناسی زیارت در اسلام ایرانی در میانه تشبیه و تنزیه

محمد مهدی فلاح

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۲۲

چکیده

این مقاله تحلیلی پدیدارشناختی از زیارت در اسلام ایرانی ارائه می‌دهد و استدلال می‌کند که ویژگی تعیین‌کننده آن آستانه‌ای بودن است، که تنش پویای الهیاتی بین تشبیه و تنزیه را حفظ می‌کند. این پژوهش، با گذر از محور واحد جهانمند (axis mundi) در مکه، تکرار اماکن متبرکه در ایران را به عنوان کانون‌های چندگانه قدسی بررسی می‌کند. نخست، بنیان‌های الهیاتی و عرفانی مکان مقدس از طریق واکاوی مباحث صفات الهی و مفاهیم کلیدی در اندیشه ابن عربی (برزخ) و ملاصدرا (وحدت تشکیکی وجود) تبیین می‌شود. سپس، با به‌کارگیری چارچوب‌های میرچا الیاده (زمان اساطیری) و هانری کربن (عالم مثال، ملکوت و زمان لطیف)، تجربه زمانی-مکانی زائر تحلیل می‌گردد. مقاله یک متناقض‌نمای مرکزی را شناسایی می‌کند: تکرار اماکن مقدس، در حالی که میل به قرب الهی را برآورده می‌سازد، ممکن است تمایز بنیادین قدسی-عرفی را که برای هیروفانی ضروری است، مخدوش کند. این پارادوکس با معرفی مفهوم آستانه حل می‌شود، مفهومی که هم در معماری حرم‌های ایرانی (مانند هشتی) و هم در کارکرد کلامی این مکان‌ها به عنوان وسایطی برای تقرب به خدا، در عین حفظ کامل تعالی او، نشان داده می‌شود. در نهایت، زیارت نه به مثابه ورودی نهایی، بلکه به عنوان عملی آستانه‌ای ترسیم می‌شود که از نزدیک شدن دائمی سخن می‌گوید و تجسم بازی پایدار حضور و غیاب است.

کلیدواژه‌ها

زیارت، اسلام ایرانی، پدیدارشناسی، تشبیه و تنزیه، آستانه، مکان مقدس

۱. پژوهشگر پساداکتری، دانشگاه توبینگن، توبینگن، آلمان. (mohammadmahdi.fallah@cof.uni-tuebingen.de)

فصلنامه تراث رضوی

سال اول، شماره سوم (پیاپی ۳)، پاییز ۱۴۰۴

بررسی و تحلیل ۶۰ مجلس تعزیه رضوی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۲۴

مسلم نادعلیزاده

احسان ارضرومچیلر

چکیده

مقاله حاضر به تحلیل و بررسی ۶۰ مجلس تعزیه مرتبط با امام رضا (ع) و خاندان ایشان می‌پردازد که در یک نمایه توصیفی-تحلیلی گردآوری شده است. بخش بزرگی از این مجالس به شکل دست‌نویس در اختیار پژوهشگر بوده است و برای نخستین بار در این نوشتار مورد بررسی قرار می‌گیرد. مجالس مورد بررسی شامل طیف وسیعی از موضوعات از حیات و شهادت امام کاظم (ع) تا شهادت امام رضا (ع) و نوادگان ایشان و حتی کرامات پس از شهادت را در بر می‌گیرد. در این گزارش، ساختار روایی، شخصیت‌شناسی، بسامد حضور اشخاص، سرایندگان و منابع، و نیز الگوهای تکرارشونده در این مجالس مورد تحلیل قرار گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که غلامعلی نادعلی‌زاده (نادی دامغانی) با ۳۰ مجلس (۵۰ درصد) پرکارترین سراینده، امام رضا (ع) با حضور در ۳۹ مجلس (۶۵ درصد) پرکارترین شخصیت، و مأمون با ۲۲ مجلس (۳۶/۴ درصد) مهم‌ترین ضدقهرمان (آنتاگونیست) این مجموعه هستند.

کلیدواژه‌ها

تعزیه، تعزیه‌های رضوی، نمایش‌های مذهبی، تحلیل نسخ خطی

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بین‌المللی اهل‌بیت، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) (nadalizadeh@abu.ac.ir)

۲. پژوهشگر فلسفه، دانشگاه بوهمیای جنوبی، چسکه بودیوویتسه، جمهوری چک.